

VISIETEKST RATIONALISERING

Unaniem goedgekeurd op de Algemene Vergadering van 09 november 2006

1.	ALGEMEEN	2
1.1.	PROBLEEMSTELLING	2
1.2.	ALGEMEEN UITGANGSPUNT	2
1.3.	DEFINITIE	2
2.	DOELSTELLINGEN	3
2.1.	MAXIMALISERING VAN DE KWALITEIT	3
2.2.	MAXIMALISERING VAN DE MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE	3
2.3.	MAXIMALISERING VAN DE EFFICIËNTIE	3
3.	BESCHIKBAAR INSTRUMENTARIUM VOOR DE REALISATIE VAN DE DOELSTELLINGEN	4
3.1.	MAXIMALISERING VAN DE KWALITEIT	4
3.1.1.	Samenwerking	4
3.1.2.	Mobiliteit	4
3.1.3.	concurrentie	5
3.1.4.	kwaliteitszorg onderwijs	5
3.1.5.	wetenschappelijk kapitaal	5
3.1.6.	staf/student ratio	5
3.1.7.	diversiteit	6
3.2.	MAXIMALISERING VAN DE MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE	6
3.2.1.	Relevantie van onderzoek	6
3.2.2.	Relevantie van onderwijs	6
3.3.	MAXIMALISERING VAN DE EFFICIËNTIE	7
3.3.1.	Samenwerking	7
3.3.2.	Concurrentie	7
3.3.3.	Samenwerking versus concurrentie	7
3.3.4.	Oriënteringsbeleid	7
3.3.5.	Studieduur	8
4.	ASSOCIATIEGEBONDENHEID EN ANDERE AFFINITEITEN	8
5.	HET RATIONELE HOGER ONDERWIJSLANDSCHAP	8
5.1.	SPREIDING EN VESTIGINGSPLAATSEN	8
5.2.	HET OPLEIDINGENAANBOD	9
5.3.	DE BESTUURLIJKE EN ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE	10
6.	ROL VAN DE ACTOREN	10
6.1.	VLAAMSE GEMEENSCHAP	10
6.2.	HET HOGER ONDERWIJSVELD	11
7.	BEGELEIDENDE SOCIALE MAATREGELEN	12
7.1.	STUDIETOELAGEN	12
7.2.	HUISVESTING	12

7.3. MOBILITEIT	12
7.4. OPTIMALISERING VAN STUDENTENVOORZIENINGEN	13
8. STUDENTENRECHTEN	13

---

1. ALGEMEEN

1.1. PROBLEEMSTELLING

Rationalisering van het hoger onderwijs is geen nieuw begrip, maar het kent al een lang verleden met verschillende initiatieven en verwezenlijkingen – de ene al succesvoller dan de andere. Het hogescholendecreet probeerde netoverschrijdende samenwerking te realiseren tussen hogescholen. De hogeschoolfusies verminderden de versnippering, maar waren meestal weinig netoverschrijdend waardoor het dubbel en trippel aanbod per levensbeschouwing in elke stad stand hield. De gesloten enveloppefinanciering heeft in de loop der jaren niet verhinderd dat er veel nieuwe afstudeerrichtingen bijkwamen. De associaties zijn de recentste poging om het aanbod te optimaliseren. Omdat deze hoofdzakelijk levensbeschouwelijke contouren volgen, blijft de overlap in het aanbod behouden. Wat het universitaire opleidingsaanbod betreft, werden er belangrijke pogingen ondernomen door de Leuvense erector Dillemans die in opdracht van de overheid rationaliseringsplannen opstelde. Dat leidde wel tot een systeem van kwaliteitszorg, maar de eigenlijke rationalisering bleven uit. Of de accreditatie opleidingen zal doen verdwijnen, valt nog af te wachten, de eerste ronde is maar net begonnen en het stelsel staat al zwaar onder druk. De fusie in Antwerpen is de enige opmerkelijke universitaire optimalisatie van de laatste jaren. Recent zijn er enkele experimenten met gezamenlijke opleidingen.

Alle pogingen ten spijt kampt Vlaanderen dus nog steeds met een vrij grote versnippering van opleidingen en situaties waarbij op een steenworp van elkaar dezelfde opleidingen worden aangeboden door twee verschillende instellingen. De overheid beschouwt het nieuwe financieringssysteem voor het hoger onderwijs, dat in 2008 moet ingaan, als een nieuwe kans om het weerbarstige hoger onderwijs op een rationelere manier te organiseren. Minister Vandenbroucke zegt: "Ook vandaag blijven het bevorderen van de efficiëntie op systeemniveau en doelmatigheid van het aanbod prioritaire beleidsdoelstellingen. Er is in de Vlaamse hogeronderwijsruimte nog steeds een te verspreid en te versnipperd aanbod in tal van studiegebieden. En dus nood aan taakverdeling en concentratie." Hij koppelt het al dan niet krijgen van extra middelen voor het hoger onderwijs, aan het welslagen van deze rationaliseringsoperatie.

Deze tekst wil dus het studentenstandpunt inzake rationalisering bepalen tegen het licht van de recente onderwijshervormingen, de recente rationaliseringpogingen en ervaringen die dat heeft opgeleverd en de actuele voorstellen van de minister. De studentenmening is immers onontbeerlijk als het gaat over ingrijpende hertekeningen van het bestaande hoger onderwijslandschap.

Daarom is het noodzakelijk dat er op korte termijn een open en gestructureerd debat wordt georganiseerd over de principes van rationalisering waarbij alle actoren, ook de studenten betrokken worden. Dit standpunt bevat de visie van de Vlaamse studenten op de thematiek van rationalisering en wil een positieve bijdrage leveren aan het debat, het nog uit te werken decreet én het rationaliseringsproces.

1.2. ALGEMEEN UITGANGSPUNT

Het centraal objectief blijft de toegang tot een kwalitatief en democratisch hoger onderwijs voor iedereen, met de nodige bekwaamheid en motivatie, in alle voor de samenleving relevante studiedomeinen. Het spreekt voor zich dat alle maatregelen hoger onderwijs, en bijgevolg ook rationaliseringsmaatregelen, moeten bijdragen tot de verwezenlijking van deze doelstelling en in geen geval strijdig mogen zijn met deze centrale betrachting.

1.3. DEFINITIE

Rationalisering van het hoger onderwijs is het streven naar een optimale aanwending van middelen, met als doel de kwaliteit, de maatschappelijke relevantie en de efficiëntie van het hoger onderwijs te maximaliseren.

Voor VVS mag rationalisering niet worden herleid tot een besparing op het globale budget voor hoger onderwijs. Nog minder mag het schrappen van opleidingen een doel op zich worden. Rationalisering betekent echter voor de studenten dat het opleidingsaanbod en het hoger onderwijslandschap moet worden geoptimaliseerd waarbij de middelen niet mogen krimpen maar wel doelmatiger moeten worden ingezet. In die zin begrepen, dient rationalisering en optimalisering een constant aandachtspunt te zijn.

2. DOELSTELLINGEN

Er zijn drie grote doelstellingen die in het rationaliseringsproces moeten nagestreefd worden. Dat wil zeggen dat de rationaliseringsinstrumenten zo moeten worden gekozen dat ze bijdragen aan de realisatie van volgende doelstellingen. Anderzijds betekent het dat de middelen die door optimalisering zijn vrijgekomen ook prioritair voor deze drie idealen moeten worden ingezet.

2.1. MAXIMALISERING VAN DE KWALITEIT

Als we over kwaliteit spreken, dan hebben we het zowel over de kwaliteit van het onderwijs als de kwaliteit van het onderzoek. Beiden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een hogere onderwijskwaliteit kan een positief effect hebben op de kwaliteit van het onderzoek en vice versa.

Onderwijskwaliteit heeft voor VVS niet alleen betrekking op de aansluiting van academisch onderwijs op de wetenschappelijke onderzoekszwaartepunten. Onderwijskwaliteit beperkt zich evenmin tot het behaalde niveau aan de eindmeet, maar gaat ook over het proces langs waar men studenten naar deze 'eindtermen' loodst. De verbetering van de onderwijskwaliteit moet daarom aandacht schenken aan competentiegericht leren, curriculuminnovatie, programmacoherentie, interdisciplinariteit, studiedruk en studeerbaarheid, de mate waarin het onderwijsconcept inspeelt op de aanwezige diversiteit, de mate waarin werk- en evaluatievormen aansluiten op de opleidingsdoelstellingen, bestaande en docentenevaluatie, studie- stage en thesisbegeleiding, studentenbegeleiding, computerfaciliteiten, communicatie naar de student, bibliotheekvoorzieningen... Onderwijskwaliteit gaat dus niet alleen om de kwaliteit van het eindproduct maar eveneens om de toegevoegde waarde van het productieproces: dus niet enkel om de waarde van het diploma maar ook om de didactische en organisatorische aanpak.

2.2. MAXIMALISERING VAN DE MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Hoger onderwijs is geen op zich staand fenomeen. Het maakt deel uit van de maatschappij en aangezien het voor een substantieel deel gefinancierd wordt met middelen van de overheid, moet het ook een positieve bijdrage leveren aan de maatschappij.

De maatschappelijke relevantie heeft enerzijds een belangrijke economische dimensie met korte en lange termijn behoeften. De bijdrage van het hoger onderwijs situeert zich op lange termijn vooral in de ontwikkeling van de kennismaatschappij en in haar innoverend vermogen. Op korte termijn hangen de noden eerder af van conjuncturele factoren. Het hoger onderwijs moet zo ook rekening houden met de vraag van de arbeidsmarkt.

Anderzijds mag maatschappelijke relevantie zich niet beperken tot de enge economische bijdragen van het hoger onderwijs. Hoger onderwijs kan en mag niet afzijdig blijven in het maatschappelijke debat en moet een positieve bijdrage leveren tot de sociale, culturele en politieke ontwikkelingen van de samenleving. Hoewel de onmiddellijke maatschappelijke bijdrage van fundamenteel onderzoek niet steeds even duidelijk is, levert ook deze een bijdrage aan de creativiteit.

Tenslotte is het de uitdrukkelijke legitieme verwachting van de samenleving dat hoger onderwijs een instrument aanreikt tot meer sociale mobiliteit en een grotere sociale cohesie. Hoger onderwijs moet mensen de kans geven om hun socio-economische positie te verbeteren, los van socio-economische en culturele achtergrond. Daarbij is het essentieel dat hoger onderwijs toegankelijk is voor iedereen met de nodige capaciteiten en motivatie.

2.3. MAXIMALISERING VAN DE EFFICIËNTIE

Deze derde doelstelling is eigenlijk een conditio sine qua non. Zonder een efficiënte aanwending van de beschikbare middelen kan er niet eens sprake zijn van maximalisering van de kwaliteit en de maatschappelijke relevantie. Efficiëntie mag niet vanuit een louter besparende logica gehanteerd worden. De meeste goedkope oplossing is niet altijd de meeste efficiënte. De effectiviteit van maatregelen is een even belangrijk criterium. Efficiëntie komt voort uit een dynamisch evenwicht tussen effectiviteit en kostenbewaking. Het gaat om het maximaliseren van de baten tegen zo minimaal mogelijke kosten.

3. BESCHIKBAAR INSTRUMENTARIUM VOOR DE REALISATIE VAN DE DOELSTELLINGEN

3.1. MAXIMALISERING VAN DE KWALITEIT

3.1.1. Samenwerking

Samenwerking kan op vele manieren gebeuren. In de eerste plaats denken we natuurlijk aan samenwerking tussen de instellingen. Het gezamenlijk inrichten van opleidingen in plaats van ze elk afzonderlijk aan te bieden is daar een voorbeeld van. Elke partner kan vanuit zijn eigen expertise en sterktes een bijdrage leveren om op die manier tot een kwalitatief betere opleiding te komen.

Uiteraard moeten we ons niet beperken tot Vlaanderen. Samenwerking met instellingen van buiten Vlaanderen (buitenlandse en Franstalige) moet evenzeer in overweging genomen worden.

Ook met het werkveld moet er samenwerking zijn. In het werkveld zit vaak heel wat kennis die ook zinvol kan zijn voor het onderwijsproces. Innoverend en ondernemend denken kan op die manier geïntroduceerd worden in het onderwijsgebeuren. Ook voeling met praktijk op de werkvloer levert voor de student vaak verrijkende inzichten op. Men moet wel voor ogen houden dat de arbeidsmarkt niet de enige bepalende factor mag worden voor onderwijskwaliteit. Opleidingsprogramma's mogen niet uitsluitend opgesteld worden in functie van 'employability'. Overleg mag er niet toe leiden dat de onderwijsinstellingen aan pedagogische, programmatorische en organisatorische autonomie moeten inboeten.

De kennis uit het werkveld kan in het onderwijs geïnjecteerd worden door mensen uit het veld te laten doceren – op voorwaarde natuurlijk dat deze over voldoende pedagogische kwaliteiten beschikken. Een andere manier is een actief stagebeleid. In het geval van opleidingen met een verplichte stagecomponent moeten studenten de garantie hebben op een voldoende uitgebreid aanbod. De nabijheid van stageplaatsen bij instellingen kan een cruciale factor zijn om deze samenwerking vlot te laten verlopen.

Samenwerking in associaties kan ook een positieve impact hebben op de onderwijskwaliteit aangezien onderwijsvernieuwing tot hun takenpakket behoort. Associaties moeten verder dienst doen als forum waar docenten en onderwijskundig personeel samenkomen om ervaring en expertise met elkaar uit te wisselen. Dat is belangrijk om te garanderen dat ook de professionele bachelors aansluiten op de actuele wetenschappelijke stand van zaken. Associaties hebben verder expliciet de opdracht gekregen om het eigen opleidingsaanbod beter intern af te stemmen en te optimaliseren. Maar het is echter duidelijk dat een rationalisering die binnen de associatie blijft, niet volstaat om tot een rationeel opleidingsaanbod in Vlaanderen te komen.

Ook op het gebied van onderzoek kan samenwerking een meerwaarde zijn: kennis valt immers gemakkelijk te delen. In plaats van een zo ruim mogelijk spectrum van onderzoeksactiviteiten te ontplooiën is het verstandig dat iedere instelling zijn eigen accenten legt en zich in de eerste plaats concentreert op die domeinen waar zij het best in is of waarin er nog ruimte tot groei is. Ook samenwerking tussen de verschillende soorten onderzoek (fundamenteel, toegepast en projectmatig) en disciplineoverschrijdend onderzoek is belangrijk. Weerom is hier een belangrijke rol voor de associatie weggelegd, die de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten kan faciliteren. Maar deze volstaat niet wanneer het aankomt op een Vlaanderen-brede optimalisering van het onderzoekslandschap.

Optimalisatie van het aanbod mag dus niet beperkt blijven tot de grenzen van de associaties maar moet ook tussen associaties binnen eenzelfde regio bespreekbaar worden. Het is immers een publiek geheim dat de associaties in belangrijke mate gestalte hebben gekregen om sommige opleidingen te laten ontsnappen aan de optimalisatie van het aanbod. VVS wil dat ook regionale overwegingen explicieter worden meegenomen aangezien het probleem van spreiding, doublures en overlapping zich ook en vooral binnen regio's stelt. Verder is het duidelijk dat samenwerking en speerpuntvorming op het gebied van onderzoek, onmogelijk is zonder associatieoverschrijdende afspraken, samenwerking en docentenuitwisselingen. Het optimaliseren van de aanwezige kennisinfrastructuur (labo's, bibliotheken, proefvelden...) in functie van onderwijs- en onderzoekskwaliteit is sterk plaatsgebonden en vergt een regionale aanpak.

Fusies zijn een ver door gedreven vorm van samenwerking die niet onbespreekbaar mag zijn. Fusies kunnen noodzakelijk worden wanneer een instelling te weinig opleidingen overhoudt om nog de interdisciplinaire kruisbestuiving te garanderen die noodzakelijk is voor de onderwijs- en onderzoekskwaliteit. De fusies moeten ook bespreekbaar zijn als ze gebeuren in het licht van een andere en meer efficiënte fusieoperatie.

3.1.2. Mobiliteit

Docentenmobiliteit is ook een vorm van samenwerking die de kwaliteit van het onderwijs kan verhogen. Het heeft geen zin dat iedere instelling voor elk opleidingsonderdeel een eigen docent aantrekt. Als instellingen hun experts ter beschikking stellen van elkaar kan men ervoor zorgen dat de studenten les krijgen van de meest geschikte docent. Zeker voor meer gespecialiseerde opleidingsonderdelen zal dit een meerwaarde zijn. Internationale docentenmobiliteit kan dezelfde voordelen opleveren en veel meer. Studenten komen op die manier ook in aanraking met andere onderwijs- en werkculturen.

Ook moet men een faciliterend kader scheppen dat de nodige randvoorwaarden vervult om dergelijke mobiliteit te vergemakkelijken en aan te moedigen.

3.1.3. concurrentie

Samenwerking valt uiteraard te verkiezen boven wilde competitie. In elk geval moet het duidelijk zijn dat Vlaanderen nood heeft aan één hoger onderwijsruimte en dat een verregaande samenwerking hiertoe een *conditio sine qua non* is. Een beperkte en gezonde concurrentie kan echter bijdragen tot een verhoging van de kwaliteit. Het geeft instellingen een incentive om continu de kwaliteit van hun onderwijs en onderzoek te bewaken.

3.1.4. kwaliteitszorg onderwijs

Als kwaliteitsverhoging een doelstelling is van het rationaliseringsdebat, dan is er uiteraard ook een sleutelrol weggelegd voor kwaliteitszorg. Het huidige stelsel van kwaliteitszorg (interne kwaliteitszorg, externe visitaties en accreditaties) kan op verschillende momenten een rol spelen in het rationaliseringsproces.

Een negatief accreditatiebesluit voor een opleiding zal aanleiding geven tot het stopzetten van de opleiding. Het spreekt uiteraard voor zich dat er bij het wegvallen van opleidingen begeleidingsmaatregelen moeten komen voor de betrokken studenten. In dit kader is opleidingsaccreditatie is natuurlijk wel essentieel. Opleidingen die zakken voor hun accreditatie-examen krijgen wel nog een herkansing in de vorm van een verbetertraject. Dit verbetertraject moet expliciet ingeschakeld worden in de doelstellingen en in de logica van het rationaliseringsproces.

In het geval van overaanbod van opleidingen binnen een bepaalde studierichting, kan de inhoud van visitatierapporten en accreditatiebesluiten, interessant materiaal aanreiken om te bepalen welke opleidingen moeten verdwijnen. Het feit dat deze rapporten vooral kwalitatieve gegevens bevatten en geen kwantitatieve gegevens hoeft geen probleem te zijn. Onderwijskwaliteit is in de eerste plaats een kwalitatief gegeven en bovendien bevatten deze visitatierapporten een belangrijk vergelijkend luik. Wel dient hierbij te worden opgemerkt dat visitatierapporten alleen een onvoldoende basis vormen voor het schrappen van opleidingen, en dat zeker ook andere vernoemde criteria in rekening moeten worden gebracht.

3.1.5. wetenschappelijk kapitaal

Het wetenschappelijk onderzoek vormt de basis van een kwalitatief hoger onderwijs. Dit geldt vooral voor de academische opleidingen maar ook voor de professionele opleidingen. Het wetenschappelijk kapitaal moet daarom de stam zijn waaraan de takken van het hoger onderwijs groeien.

Vertrekkende van het bestaande wetenschappelijk kapitaal moet men een analyse maken van de kwaliteit van de verschillende onderzoeksgroepen en kenniscentra. De kwaliteit is afhankelijk van verschillende elementen.

Ten eerste is er de wetenschappelijke output. Deze kan gemeten worden door middel van onderzoeksoutput indicatoren. Niet alleen de wetenschappelijke output is belangrijk, maar ook de link met het onderwijs. Daarom moeten er indicatoren ontwikkeld worden die de band tussen onderwijs en onderzoek meten. Ten tweede moet men ook rekening houden met de beschikbare wetenschappelijke infrastructuur, de nabijheid van en de samenwerkingsverbanden met het werkveld. Tenslotte speelt ook het aanwezige wetenschappelijk personeel een zeer belangrijke rol, zowel op kwantitatieve als kwalitatieve wijze. Bij de meting van onderzoekskwaliteit moet men ook rekening houden met de efficiëntie. Men moet de output bekijken in het licht van de beschikbare personeelsbezetting, om te vermijden dat er een vertekend beeld zou ontstaan.

In geen geval mag rationalisering leiden tot het afbouwen van de bestaande kennisinfrastructuur en het wetenschappelijk kapitaal. Op basis van de uitkomsten van deze analyse moet men de goede kenniscentra verder uitbouwen, tot taakverdelingen komen in de vorm van specialisaties en de zwakkeren laten samengaan met een kwalitatief hoogstaand kenniscentrum. De uitbouw van nieuwe kenniscentra moet ook mogelijk blijven, op voorwaarde dat zij van uitstekende kwaliteit zijn, er een aantoonbare maatschappelijke relevantie is en dat ze op een efficiënte wijze kunnen ingericht worden.

Bijzondere aandacht is nodig voor het academiseringsproces. De vraag dringt zich op of alle academiserende departementen wel in staat zullen zijn om elk individueel het volledige onderzoeksspectrum van hun studiegebied te bestrijken. Bovendien kan men zich afvragen of dat wel nodig of wenselijk is. Een specialisatie binnen de departementen en een (onderlinge) samenwerking voor andere specialisaties kan een rationelere oplossing zijn.

Een niet onbelangrijke principe voor de toekomst is dat onderzoeksinstituten en onderzoeksgroepen slechts gefinancierd mogen worden met onderwijsgeld in verhouding tot de onderwijsopdrachten die zij vervullen. Indien het optimaliseren van het opleidingsaanbod zal leiden tot een aantal vakgroepen die niet langer onderwijsopdrachten vervullen, noopt dit tot een aangepaste financieringswijze. Zij die enkel nog een onderzoeksopdracht vervullen mogen hun middelen niet langer uit het onderwijsbudget komen zeker niet uit de basisfinanciering.

3.1.6. staf/student ratio

Een belangrijke parameter voor kwalitatief onderwijs is de verhouding onderwijzend personeel (docenten en studiebegeleiders) / student. Vanuit onderwijskwaliteitsperspectief is onderbestaffing en overbezetting door studenten een vaak gesignaleerd probleem. In geen geval zal VVS toestaan dat rationalisering leidt gemiddeld tot nog grotere lesgroepen en nog minder pedagogische omkadering. Kleinere instellingen met een persoonlijker begeleiding, scoren immers beter op het gebied van slaagpercentages. Een hogere staf/student ratio levert dus een betere studievoortgang op. Rationalisering mag er bijgevolg niet toe leiden dat de bestaande ratio staf/studenten er gemiddeld op achteruit zou gaan. Middelen die vrijgekomen zijn door rationalisering zouden onder andere moeten aangewend worden om de

pedagogische omkadering te verbeteren. Dit kan door de ratio staf/student te verhogen maar ook door pedagogische vorming voor docenten te voorzien.

Een hogere staf/studentratio, en betere kwaliteit van het onderwijsproces, zorgt bovendien voor een vermindering van de uitval en van het aantal zittenblijvers en werkt op die manier rechtstreeks rationaliserend.

3.1.7. diversiteit

Een belangrijke parameter voor kwalitatief hoger onderwijs is de aanwezige diversiteitsgraad, en dit zowel in het studenten- als ook in het docentenkorps. Onderwijsinstellingen die er in hun onderwijsproces in slagen om de negatieve invloed van ongelijke startkansen en achterstellingsmechanismen te compenseren en gelijke kansen op doorstroom en uitstroom te realiseren, geven blijk van een kwaliteitsvol onderwijsproces. In het wetenschappelijk onderzoek zorgt diversiteit in het academisch korps voor verschillende/diverse invalshoeken. Een breder perspectief zorgt voor extra en vernieuwende inzichten op de werkelijkheid en werkt in die zin verrijkend. en bevordert de kwaliteit van het onderzoek. De aanwezige diversiteit leidt tot een verrijking van het onderwijslandschap en de wetenschappelijke activiteit.

In geen geval mag de rationalisering leiden tot een vermindering van de aanwezige diversiteit en tot een verschraving van de hoger onderwijsgeledingen. Opdat niet net die opleidingen zouden verdwijnen die in hun onderwijsproces de grootste toegevoegde meerwaarde realiseren en die onderzoekers zouden moeten afvloeien met het meeste potentieel qua wetenschapsvernieuwing, dient diversiteit als aandachtspunt te worden geoperationaliseerd en bewaakt in het rationaliseringsproces.

3.2. MAXIMALISERING VAN DE MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

3.2.1. Relevantie van onderzoek

Wetenschappelijk onderzoek kan op verschillende manier bijdragen aan de maatschappij. Voor eerst is er het innoverende vermogen van wetenschappelijk onderzoek. De bijdragen van wetenschappelijk onderzoek aan (regionale) economische ontwikkeling is gekend. Daarnaast kan wetenschappelijk onderzoek ook een belangrijke bijdrage leveren tot het democratische debat, tot een beter onderbouwd overheidsbeleid, tot de volksgezondheid, tot een correctere begrip van de eigen en andere culturele identiteit, tot onderwijsvernieuwing... Als Vlaanderen een dynamische kennissamenleving wil worden zal wetenschappelijk onderzoek daarin een cruciale succesfactor worden.

Ten tweede is er ook een korte termijnvraag vanuit de maatschappij. Via projectmatige wetenschappelijk onderzoek wordt aan deze vraag voldaan. Een belangrijk element om het bovenstaande te realiseren is de kennisvalorisatie. Kennis aanwezig in de hogescholen en universiteiten moet zo snel mogelijk benut kunnen worden in het werkveld. Netwerking met of nabijheid van dat werkveld, zowel regionaal als over gans Vlaanderen, is daarbij zeer belangrijk.

Ook de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten en tussen de verschillende types en disciplines onderzoek, zoals hierboven reeds vermeld, kan in grote mate bijdragen tot grotere maatschappelijke relevantie van het wetenschappelijk onderzoek.

Maar ook los van onderzoeksmiddelen uit de tweede en derde geldstroom, dienen instellingen hoger onderwijs in hun onderzoek in te spelen op de maatschappelijke noden. Men moet er wel over waken dat het theoretisch, fundamenteel onderzoek, dat niet onmiddellijk kan vertaald worden naar economisch rendabele toepassingen, niet in de verdrukking komt. Ook al is de maatschappelijke relevantie van fundamenteel onderzoek niet steeds onmiddellijk zichtbaar, het kan op lange termijn een cruciale factor blijken in de maatschappelijke vooruitgang en ontwikkeling.

Een ander belangrijk punt is de toegankelijkheid en beschikbaarheid van kennis. De samenleving zal slechts blijven investeren in wetenschappelijk onderzoek als de daaruit voorspruitende kennis en inzichten publiek beschikbaar zijn. Men moet dus omzichtig omspringen met patenten. Publiek gefinancierd onderzoek mag niet worden gepatenteerd. Patentering blijft uiteraard wel mogelijk voor middelen uit de derde geldstroom. De vrije toegang tot en uitwisseling van wetenschappelijke kennis, zal bovendien nog aan belang winnen als er gesnoeid wordt in het opleidingsaanbod, en er een verdere specialisatie komt in het wetenschappelijk onderzoek.

3.2.2. Relevantie van onderwijs

De maatschappelijke relevantie van het onderwijs is afhankelijk van een aantal parameters. Ten eerste is er de maatschappelijke vraag naar bepaalde opleidingen, zowel op korte als op lange termijn. Het onderwijsaanbod moet dus afgestemd zijn op deze vraag, die meer omvat dan alleen de vraag van de arbeidsmarkt. Die kan regionaal gedifferentieerd zijn, ook daar dient de optimalisering van het onderwijsaanbod rekening mee te houden. Zo dient men bijvoorbeeld rekening te houden met de nabijheid van stageplaatsen.

De aanwezigheid van hoger onderwijs kan zelf ook bijdragen tot de regionale ontwikkeling van een aantal achtergestelde gebieden in Vlaanderen. Door hoger onderwijsaanbod te voorzien in de eigen regio kan men bijvoorbeeld de hersenvlucht naar andere delen van Vlaanderen tegengaan. Menselijk kapitaal is immers een noodzakelijke grondstof voor regionale ontwikkeling.

Om de rationaliseringsdiscussie grondig te kunnen voeren, moet voor elke opleiding of elk opleidingsdomein de maatschappelijke relevantie worden nagegaan. Deze taak dient door de erkenningscommissie gedaan te worden. Momenteel wordt elke nieuwe opleidingen al onderworpen aan een macrodoelmatigheidstoets die wordt uitgevoerd door

de erkenningscommissie. Deze moet ook de bestaande opleidingen opnieuw onderwerpen aan een relevantieonderzoek op basis van de criteria die deze standpunttekst naar voren schuift. Voorwaarde voor deze bevoegdheidsuitbreiding van de erkenningscommissie is natuurlijk wel dat haar onafhankelijkheid, transparantie en democratische werking gevoelig verbeteren¹.

Last but not least, investeert de samenleving vooral in het hoger onderwijs omdat dit een instrument is voor meer sociale mobiliteit. Hoger onderwijs is maar maatschappelijk relevant als het erin slaagt om elk voldoende begiftigd en gemotiveerd individu, ongeacht zijn of haar sociaal-economische of etnisch-culturele afkomst, gelijke kansen op hoger onderwijs te bieden. Vandaag blijven belangrijke groepen nog steeds sterk ondervetegenwoordigd aan universiteiten en hogescholen. Jongeren uit laaggeschoolde en minder begoede gezinnen, jongeren van allochtone origine, jongeren met functiebeperkingen... vinden nog steeds onvoldoende de weg naar het hoger onderwijs. De rationaliseringsoperatie mag dus in geen geval een verslechtering brengen van de huidige democratiserings- en participatiegraad. Een optimalisering van het opleidingsaanbod moet daarentegen de participatie van kansgroepen proberen te verbeteren. Snoeien in het opleidingsaanbod moet vooral daar gebeuren waar het de participatie van kansgroepen niet in het gedrang brengt. Uit de grote verschillen in het aandeel beurs- en bijna-beursstudenten blijkt bijvoorbeeld dat de geografische ligging ertoe doet (48% aan de PHL, 29,6% aan de Katho, 20% aan de Ehsal, 25% aan de UH, 11% aan de KUB..) Ook binnen een instelling kan het studentenprofiel tussen opleidingen sterk verschillen. De democratiseringsverdienste van opleidingen, uitgedrukt in bvb. het aantal beursstudenten, of allochtonen,... dient daarom een belangrijke parameter te zijn in een optimaliseringsoperatie die een zo groot mogelijke effectiviteit nastreeft.

3.3. MAXIMALISERING VAN DE EFFICIËNTIE

Het instrumentarium dat beschikbaar is om een meer efficiënte aanwending van de middelen te bekomen, is schier onuitputtelijk. We geven hieronder een niet exhaustieve oplijsting.

3.3.1. Samenwerking

Zowel op het gebied van onderzoek als onderwijs, zowel tussen instellingen van hoger onderwijs als met het werkveld of andere economische sectoren moet er zoveel mogelijk samengewerkt worden. Bestaande middelen dienen maximaal benut te worden:

- Gezamenlijk gebruik van infrastructuur binnen dezelfde regio (labo's, aula's, bibliotheken...)
- Samenwerking binnen en tussen de associaties, bijvoorbeeld door gezamenlijke aanbestedingen te doen
- Docentmobiliteit
- Inplantingen in functie van stageplaatsen, nabijheid van het werkveld en aanwezigheid van knowhow
- Gezamenlijke opleidingen
- Fusies
- ...

3.3.2. Concurrentie

Concurrentie kan niet alleen kwaliteitsverhogend werken, maar ook efficiëntieverhogend. De vraag is natuurlijk hoe sterk de concurrentie moet spelen. Hoeveel keer moet een opleiding aangeboden worden? Naast efficiëntieoverwegingen spelen ook kwaliteitsoverwegingen mee (de wenselijke schaalgrootte, aanwezige kennisinfrastructuur, gekwalificeerd personeel, ...) evenals maatschappelijke overwegingen mee (maatschappelijke behoefte, studenteninstroom, ...).

Zoals reeds eerder aangegeven kunnen er ook regionale verschillen bestaan. Het aanbod moet dus zowel op Vlaams als op regionaal niveau bekeken worden.

3.3.3. Samenwerking versus concurrentie

Concurrentie en samenwerking zijn in deze twee tegengestelden. Het is duidelijk dat men bij het vaststellen van het optimale onderwijsaanbod per opleiding een afweging zal moeten maken tussen deze twee. Bij een vermindering van het aantal opleidingen dient men echter op te letten voor een aantal gevaren zoals een vermindering van de toegankelijkheid, een inhoudelijke verschraling van het aanbod, een gebrek aan vernieuwing van het aanbod, een teveel aan unieke opleidingen, de onmogelijkheid van interdisciplinaire kruisbestuivingen. Anderzijds zal een teveel aan opleidingen automatisch leiden tot inefficiëntie doordat de middelen te veel versnipperd zullen worden.

3.3.4. Oriënteringsbeleid

Een belangrijke efficiëntieverhogende maatregel van pedagogische aard is een gedegen oriënteringsbeleid. Als elke student vanaf de eerste keer in de juiste studierichting zou belanden, zou dat heel wat kosten besparen, zowel voor de instelling, de student als voor de maatschappij. Een verplichte niet-bindende oriënteringsproef bij de overgang van het secundair naar het hoger onderwijs en een efficiënt heroriënteringsbeleid zijn een absolute noodzaak. Opdat het principe

---

¹ Over de werking van de erkenningscommissie: zie de VVS-standpunt t.a.v. 'het minidecreet' en 'de sneuveltekst basisdecreet'.

van keuzevrijheid van de student wordt gegarandeerd en heroriëntering op kwalitatieve wijze gebeurt, moet er een alternatieve studieadviesdienst zijn die autonoom is, toegankelijk en regionaal ingeplant en op een neutrale manier objectieve en volledige informatie kan geven over opleidingen aan andere instellingen en associaties in binnen en buitenland.

In alle geval dient de vrije toegang tot het hoger onderwijs bewaard te worden. Door de grote niveauverschillen tussen secundaire scholen en de sociaal vertekende studiekeuzes in het middelbaar, zouden bindende toelatingsproeven bijzonder ondoelmatige instrumenten zijn.

3.3.5. Studieduur

Voor sommige opleidingen wordt de studieduur ter discussie gesteld. Dergelijke aanbevelingen zijn reeds gedaan door visitatiecommissies. Een verkorting van de studieduur kan rationaliserend werken, op voorwaarde dat de kwaliteit van de opleiding gewaarborgd is. Hoewel deze weinig rationaliserend werkt, wil dat niet zeggen dat studieduurverlenging in alle gevallen onbespreekbaar is. In welbepaalde situaties zou deze tot een optimalere situatie kunnen leiden. Studieduurverlenging betekent wel een grotere socio-economische drempel die de toegankelijkheid van de opleiding verlaagd. Deze drempel is het grootst voor kansarme groepen. *Conditio sine qua non* om de studieduur van een opleiding te verlengen is het aantonen van de absolute noodzaak voor de optimalisering van de kwaliteit van de opleiding.

4. ASSOCIATIEGEBONDENHEID EN ANDERE AFFINITEITEN

Zoals eerder gesteld kan de optimalisatie van het aanbod mag niet beperkt blijven tot de grenzen van de associaties maar moet ook tussen associaties binnen eenzelfde regio bespreekbaar worden. Het is immers een publiek geheim dat de associaties in belangrijke mate gestalte hebben gekregen om sommige opleidingen te laten ontsnappen aan de optimalisatie van het aanbod. Aangezien de associatievorming het probleem van spreiding, dubblures en overlapping tussen dezelfde of gelijkaardige opleidingen binnen een regio niet heeft opgelost, moet er bij de optimalisatiebeweging abstractie worden gemaakt van het lidmaatschap tot deze of gene associatie. Verder is het duidelijk dat samenwerking en speerpuntvorming op het gebied van onderzoek, onmogelijk is zonder associatieoverschrijdende afspraken, samenwerking en docentenuitwisselingen. Het optimaliseren van de aanwezige kennisinfrastructuur (labo's, bibliotheken, proefvelden...) in functie van onderwijs- en onderzoekskwaliteit is sterk plaatsgebonden en vergt een regionale aanpak en samenwerking tussen de verschillende associaties in een regio. Wat betreft het lidmaatschap van een bepaalde associatie en andere weinig rationele overwegingen, zoals traditie en historische verworvenheden geldt dat deze een optimaal aanbod niet in de weg mogen staan en nooit de bovenhand mogen halen op kwaliteitsverhoging, maatschappelijke relevantie en efficiëntie. Ze mogen slechts meespelen voor zover ze sporen met deze rationaliseringsdoelstellingen. In elk geval kunnen de huidige onderwijsbevoegdheden van hoger onderwijsinstellingen niet worden beschouwd als verworven rechten.

5. HET RATIONELE HOGER ONDERWIJSLANDSCHAP

Op basis van het instrumentarium en de overwegingen uit de voorgaande titels, zullen we nu concrete punten aanstippen die het organisatorische uitzicht van het hoger onderwijslandschap zullen bepalen.

5.1. SPREIDING EN VESTIGINGSPLAATSEN

Er is een verschil tussen spreidingsgraad van opleidingen over Vlaanderen en de dichtheid van dezelfde of vergelijkbare opleidingen binnen bepaalde regio's. Deze paragraaf gaat over het eerste.

Het is belangrijk dat het hoger onderwijs zo toegankelijk mogelijk blijft voor iedereen. Vanuit een maatschappelijk en efficiëntieperspectief hebben we hierboven al gewezen op de nood aan spreiding over het volledige Vlaamse grondgebied. Geografische spreiding heeft een belangrijk meerwaarde voor de onderwijsdemocratisering, voor de regionale ontwikkeling en de diversiteit. Anderzijds moet men rekening houden met kwaliteitsoverweging en capaciteitsbeperkingen en streven naar specialisatie en concentratie. Om deze twee mechanismen met elkaar in evenwicht te brengen is het nodig om een onderscheid te maken tussen bacheloropleidingen en masteropleiding.

Bacheloropleidingen moeten een brede geografische spreiding kennen over gans Vlaanderen. Het is belangrijk dat de spreidingsgraad niet daalt, en dit geldt zowel voor professionele als voor academische bachelors.

Een minder grote spreiding van de masteropleidingen moet wel bespreekbaar zijn. De toegenomen specialisatiegraad en de sterke binding aan één of enkele specifieke onderzoeksgroepen, maakt dat men om kwaliteits- en efficiëntieredenen bepaalde masters niet aan alle campussen kan inrichten. Hier moeten enkele voorwaarden in acht genomen worden.

- De beperkte spreiding moet gepaard gaan met het maximaliseren van samenwerkingsverbanden, uitwisseling en mobiliteit van academisch personeel... Deze zijn essentieel om de kwaliteit, interdisciplinariteit en de onderzoeksgebondenheid van de academische bachelors te blijven garanderen.
- Uiteraard moet de speerpuntvorming rekening houden met de kritische massa van studenten en staf, de kwaliteit en de afstemming op de regionale noden.
- Op macroniveau moet men een optimale spreiding van het totale masteraanbod over gans Vlaanderen nastreven. Herallocatie van onderwijsbevoegdheden is daarbij ook een mogelijkheid. Het spreekt voor zich dat alle instellingen hun ambities van een volledig aanbod, zullen moeten opbergen.
- De verticale mobiliteit van studenten tussen een academische bachelor en master moet worden versoepeld! (zie infra)
- Snoeien in het aanbod is onbespreekbaar zonder sociaal flankerende maatregelen (zie verder)

Ook moet het mogelijk zijn voor studenten om via flexibilisering specifieke vakken of afstudeerrichtingen te volgen aan een andere instelling die meer expertise heeft. Instellingen moeten daarover afspraken maken en hun aanbod op elkaar afstemmen.

5.2. HET OPLEIDINGENAANBOD

Het belangrijkste probleem van het huidige weinig optimale onderwijsaanbod in Vlaanderen schuilt niet zozeer in de geografische spreiding en de landelijke vestigingsplaatsen, maar wel in dichtheidsgraad van bepaalde opleidingen én afstudeerrichtingen binnen regio's.

De overlap, het dubbel aanbod en erger van opleidingen én afstudeerrichtingen binnen de verschillende regio's, stelt de grootste uitdagingen aan een rationaliseringsoperatie met het oog op een doelmatiger en efficiënter hoger onderwijslandschap.

In de eerste plaats is er ruimte om te rationaliseren in regio's waar *dezelfde* opleiding meerdere keren wordt aangeboden. In de tweede plaats dient er een analyse te worden gemaakt van de opleidingsprofielen van de opleidingen die zogenaamd van elkaar verschillen maar in praktijk opvallend veel overeenkomst vertonen. Als de profielen van verschillende opleidingen helemaal niet zo verschillend blijken te zijn, moeten deze in het rationaliseringsdebat beschouwd worden als dezelfde opleidingen! In het optimale onderwijslandschap moeten verschillende opleidingen in een regio elke hun eigen, duidelijk verscheiden profiel hebben. Over het volledige Vlaamse landschap kunnen natuurlijk meerdere opleidingen met hetzelfde profiel voorkomen. Aansluitend hierbij moet ook de titulatuur op een transparante wijze zijn opgesteld. Ervaringen met de wildgroei aan afstudeerrichtingen, tonen aan dat naamgeving niet mag worden overgelaten aan de instellingen maar omwille van coherentie en transparantieredenen bewaakt moet worden door de overheid. Opleidingen kunnen slechts een verschillende benaming hanteren als er een voldoende verschillend profiel achter schuilgaat.

Het rationaliseringsproces dient ook de overlap en het dubbel of trippelaanbod van afstudeerrichtingen te problematiseren. De optimale inzet van mensen en middelen noodzaakt ook hier tot meer afstemming. Deze moeten deel uitmaken van de sectorafspraken op Vlaams niveau én binnen de regio.

Een tweede grote uitdaging is de verticale mobiliteit. De uitdaging verschilt naar gelang men vertrekt vanuit een professionele of een academische bachelor opleiding.

Voor de professionele bacheloropleidingen moet men een zo ruim mogelijk gamma aan op maat gemaakte schakelprogramma's ontwikkelen om op die manier de ganse waaier aan masteropleidingen gemakkelijk toegankelijk te maken voor professionele bachelors.

Academische bachelors kunnen rechtstreeks instromen in een masteropleiding. Het gevaar bestaat echter dat door de regionale spreiding van bacheloropleidingen en de concentratie van bepaalde masteropleidingen, sommige bachelors geen rechtstreekse toegang zullen krijgen tot specifieke masteropleidingen en dat terwijl de masteropleiding die rechtstreeks volgde op hun bachelor, werd geschrapt. Daarom zijn twee zaken belangrijk. Ten eerste moeten academische bachelors zo breed mogelijk gevormd worden. Op die manier heeft men nadien een zo groot mogelijke waaier aan keuzemogelijkheden op masterniveau. Ten tweede moeten de principes van de Lissabon Erkenningsconventie toegepast worden binnen het ganse Vlaamse hoger onderwijs: dat wil zeggen dat er slechts voorbereidingsprogramma's kunnen worden opgelegd als er echt sprake is van een substantieel verschil in vooropleiding. Hierbij moeten de verworven competenties het uitgangspunt worden, veeleer dan een moleculaire vergelijking van studiepunten!

In geen van beide gevallen mogen, instellings- of associatiegebondenheid, nieuwe drempels opwerpen voor de verticale mobiliteit van studenten! Een rationeler opleidingsaanbod met een minder grote overlap, vergt uiteraard onderhandelingen en afspraken waarbij abstractie wordt gemaakt van de reeds aanwezige levensbeschouwelijke en associatiebelangen.

5.3. DE BESTUURLIJKE EN ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE

De bestuurlijke en administratieve organisatie van instellingen moet mee evolueren met het uitzicht van het hoger onderwijslandschap. Organisatievormen moeten rationele aanwending van middelen en samenwerking faciliteren. Het Brusselse hoger onderwijsplatform en de Limburgse hoger onderwijsraad, kunnen daarbij tot voorbeeld strekken op voorwaarde natuurlijk dat studenten hier ook bij betrokken worden. Enkel op die manier zullen de doelstellingen gerealiseerd worden.

Ook moet er intern gestreefd worden naar maximale efficiëntie. Hoewel de fusiegolf in de hogescholen toch al een flink decennium achter de rug ligt, worden de schaalvoordelen nog steeds niet overal voldoende benut. Ook in de interne organisatie van instellingen is er nog ruimte tot verbetering.

Rationalisering van het hoger onderwijs vergt een grotere accountability van de instellings- en associatiebesturen. Een operatie die kwaliteitsverhoging, maatschappelijke relevantie en efficiëntie voorop stelt is niet mogelijk zonder een rationeel en open debat waarbij alle stakeholders betrokken worden. Studenteninspraak en participatie is essentieel om te garanderen dat deze doelstellingen het leidinggevend principe blijven in het rationaliseringsproces. De huidige regeling van studentenparticipatie staat niet toe dat elke studentenraad systematisch worden betrokken bij belangrijke strategische beslissingen over het afstoten of afbouwen van opleidingen, het sluiten van samenwerkingsverbanden en het aangaan van fusies, het toetreden tot deze of gene associatie... Dat democratisch deficit is onaanvaardbaar aan de vooravond van een rationaliseringoperatie die ingrijpende gevolgen zal hebben voor het huidige hoger onderwijslandschap en (negatieve) impact kan hebben voor de studenten in kwestie. Daarom moet het medebestuurmodel inzake studentenparticipatie zo snel mogelijk worden veralgemeend. Een grotere interne democratische besluitvorming en een grotere transparantie binnen instellingen en associaties zijn een absolute voorwaarde om te garanderen dat rationele keuzes de bovenhand halen in de optimaliseringsoperatie.

6. ROL VAN DE ACTOREN

6.1. VLAAMSE GEMEENSCHAP

De voorkeur van VVS gaat uit naar een rationaliseringsoperatie die niet top down wordt doorgedrukt maar waarin de instellingen zelf zoveel mogelijk tot een overeenkomst moeten zien te komen via onderhandelingen in een sectorplan. Een zo groot mogelijke betrokkenheid en draagvlak is noodzakelijk om ingrijpende onderwijshervormingen succesvol te kunnen doorvoeren.

De overheid moet een regelgevend kader scheppen waarbinnen de rationalisering moet en kan gebeuren. De overheid heeft ook de taak om rationaliseringsinspanningen uit het verleden te compenseren en mogelijke decretale belemmeringen op te heffen. Verder moet de overheid de bestaande rationaliseringnorm behouden die oplegt dat opleidingen een minimaal aantal studenten moeten tellen om in aanmerking te komen voor financiering.

De overheid heeft de taak om een decretaal kader te scheppen waarin de doelstellingen van de rationalisering algemeen en op metaniveau worden vastgelegd en uitgewerkt. De minister stelt voor om decretale referentie- en tolerantienormen te hanteren per studiegebied of per opleiding op bachelor- en master-niveau.

VVS benadrukt dat deze richtnormen moeten worden vastgesteld op basis van objectieve gegevens en met het oog op de realisatie van de 3 rationaliseringsdoelstellingen: kwaliteitsverhoging, maximalisatie van maatschappelijke relevantie en efficiëntie. Het ideaal aantal opleidingen kan niet alleen worden vastgelegd op basis van studentenaantallen en vergelijkingen met het buitenland. Er is nood aan openheid en transparantie in de door de overheid gehanteerde criteria voor het bepalen van de richtnormen. We geven een mogelijk lijst van parameters waarmee bij vaststelling van de normen kan rekening gehouden worden:

- de vraag naar afgestudeerden van een bepaalde opleiding en de evolutie van studentenaantallen
- het gemiddeld aantal studenten per opleiding in het opleidingsdomein
- de beschikbare infrastructuur in Vlaanderen
- specifieke karakteristieken per opleiding: de optimale schaalgrootte kan verschillen per studiedomein
- de interne efficiëntie van een opleiding
- ...

Er moet gekeken worden naar de maatschappelijke nood, o.a. de vraag van de Vlaamse arbeidsmarkt. De optimale grootte verschilt bovendien per studierichting...

Omdat de eigenlijke rationaliseringsoperatie wordt gedelegeerd aan de sector zelf, moet de overheid voor deze onderhandelingen een decretaal kader scheppen dat de rationaliseringsdoelstellingen garandeert en bewaakt. Het gaat immers niet om een willekeurig schrappen van opleidingen, maar om het optimaliseren van het opleidingsaanbod, met

als doel het maximaliseren van onderwijskwaliteit, maatschappelijke relevantie en efficiëntie. Rationaliseringsplannen moeten daarom expliciet beargumenteren op welke manier het sectorvoorstel rekening houdt met:

- de onderwijskwaliteit en de visitatierapporten (eventueel accreditatiebesluiten) van de opleidingen
- de democratiseringsverdiensten en het studentenprofiel van de opleidingen: beursstudenten, allochtonen...
- de geografische spreiding en bereikbaarheid
- het noodzakelijk afbouwen van overlap en dubbelaanbod in regio's
- de student/staf-ratio
- de afstemming op de lokale sterktes en noden
- ...

Specifiek voor de bacheloropleidingen, dienen deze sectorplannen melding te maken van de manier waarop de verticale mobiliteit wordt gegarandeerd zonder dat deze een studieduurverlenging betekent voor de student.

Specifiek voor de masteropleidingen moeten de sectorplannen de afstemming op het wetenschappelijke kapitaal beargumenteren, alsook de manier waarop de interdisciplinariteit, samenwerking en mobiliteit van academische personeel wordt bevorderd.

Voor opleidingsdomeinen met zeer veel richtingen en een groot dubbelaanbod en overlap moeten er regionale plannen worden opgesteld die uiteraard ook regionaal worden onderhandeld.

Uiteraard moet de Vlaamse overheid een goed onderbouwde en welafgewogen uitvoering van deze rationaliseringsdoelstellingen op sectorniveau faciliteren. De overheid moet zoveel mogelijk materiaal aanreiken dat de sectoronderhandelingen kan stofferen.

De overheid is zelf gesprekspartner bij de sectoronderhandelingen. Ze moet deze opvolgen om te vermijden dat deze in patstellingen verzanden of ten onder gaan aan strategisch gedrag van een of meerdere instellingen.

De erkenningscommissie kan een adviesbevoegdheid krijgen met betrekking tot deze rationaliseringsoperatie op voorwaarde dat ze transparanter en democratischer werkt. Deze adviezen toetsen de verdiensten van de verschillende aanbieders van een opleiding aan de bovenstaande criteria op het gebied van kwaliteit, maatschappelijke relevantie en efficiëntie.

Wanneer de sector er niet in slaagt om tot een akkoord te komen, of strategisch gedrag van bepaalde instellingen een akkoord of de uitvoering ervan belet, kan de overheid financieel sanctioneren. Als de sector zelf het laat afweten, moet de overheid, als stok achter de deur, ook zelf kunnen ingrijpen in het opleidingsaanbod - uiteraard op basis van de in deze tekst beschreven doelstellingen en criteria.

6.2. HET HOGER ONDERWIJSVELD

Met het hoger onderwijsveld bedoelen we de instellingen van hoger onderwijs, de associaties en de koepelorganisaties VLIR en VLHORA, de vakbonden en tenslotte maar niet in het minste de studenten.

De rationalisering moet vorm krijgen in sectorplannen die per studiegebied of per opleiding worden uitgewerkt. Aan de onderhandelingen over een dergelijk sectorplan moeten alle geledingen van het hoger onderwijsveld deelnemen.

Associaties kunnen een rol spelen in de interne optimalisatie van hun opleidingsaanbod. De rationalisering waarvan sprake naar aanleiding van het financieringsdecreet, is echter een Vlaanderen-brede operatie die per definitie associatieoverschrijdend is. VVS waarschuwt voor een rationaliseringsbeweging waarbij de onderhandelingen vooral tussen de associaties worden gevoerd. Als de optimalisering niet mag worden opgelegd van hoger hand, dan dienen de onderhandelingen tussen de opleidingen onderling plaats te vinden. In geen geval mag de operatie een koehandel worden die zich voltrekt over de hoofden van studenten en betrokkenen heen.

Cruciaal is dat naast de opleidingsonderhandelaars ook 'derden' actief deelnemen aan de onderhandelingen en de besluitvorming. Koepelorganisaties kunnen een belangrijke rol spelen in het overstijgen van het directe eigenbelang en het vermijden van patstellingen. Ze moeten bovendien bewaken dat de rationaliseringsdoelstellingen voldoende aan bod komen tijdens de handelingen en hiertoe de nodige input op de onderhandelingstafel leggen. Om die reden is ook de aanwezigheid van het kabinet een wezenlijke stok achter de deur om tot resultaat te komen.

In het bijzonder kan de koepelorganisatie van de studenten een dergelijke faciliterende rol spelen omdat zij niet gehinderd worden door enig lokaal eigenbelang. De aanwezigheid van de studenten in elk overleg is uiteraard noodzakelijk om er op toe te zien dat alle rationaliseringsplannen in de eerste plaats rekening houden met de studentenpopulatie, de afnemers, en de voor hen belangrijke rationaliseringsdoelstellingen. Trouwens, zoals bij alle discussies, zal het perspectief vanuit de 'gebruikers' alweer inspirerende en innoverende inzichten opleveren. De aanwezigheid van de studentenkoepel is essentieel om het democratische draagvlak van de optimalisatieplannen te vergroten.

7. BEGELEIDENDE SOCIALE MAATREGELEN

Rationalisering is niet zonder gevaren voor de democratisering van het hoger onderwijs. Het snoeien in het aanbod betekent uiteraard dat de studenten langere afstanden zullen moeten afleggen om de opleiding van hun keuze te kunnen volgen. Dat wil zeggen dat studenten ofwel verder moeten pendelen ofwel op kot gaan. Rationalisering brengt de student dus een serieuze meerkost. Deze financiële neveneffecten die een evenredige participatie kunnen belemmeren, moeten worden gecorrigeerd door sociaal flankerende maatregelen.

7.1. STUDIETOELAGEN

Vandaag is het beursstelsel al ontoereikend en dit op twee gebieden: de beursbedragen én de inkomensgrenzen zijn te laag.

De huidige beursbedragen dekken² slechts 76% van de studiekosten van een hogeschoolstudent die op kot gaat, en 80% als hij of zij pendelt. Een kotstudent met beurs die aan een universiteit studeert, ziet 81% van zijn studiekosten gedekt. De beurs van een pendelende universiteitsstudent komt voor 98% tegemoet in de studiekosten. Deze dekkingspercentages hebben alleen betrekking op de volledige studiebeurzen, maar niet alle beursstudenten hebben recht op de volledige beurs. De studiekostenmeting waarop deze cijfers zijn gebaseerd is daarenboven sterk verouderd. Sinds de laatste meting zijn de studiekosten allicht nog sterk gestegen, waardoor studiebeurzen vandaag nog onrealistischer zijn.

Ook de inkomensgrenzen die gelden om te bepalen of je beursgerechtigd bent en of je recht hebt op een volledige studiebeurs, zijn hallucinant laag. Daardoor trekken slechts één op de vijf studenten een studiebeurs. En zelfs gezinnen die op of onder de laagste armoedegrens leven, krijgen voor hun kinderen in het hoger onderwijs niet de volledige studiebeurs. Ook los van de rationaliseringsoperatie is er dringend nood aan een optimalisatie van deze inkomensgrenzen opdat een grotere groep van financieel behoeftige studenten recht zou krijgen op een volledige studiebeurs.

Wanneer rationalisering in het opleidingsaanbod studenten gaat dwingen om nog verder te pendelen of op kot te gaan, dan wordt een stevige financiële injectie in het studiebeursstelsel nog dringender. Beursbedragen én inkomensgrenzen moeten zo snel mogelijk worden opgetrokken opdat het hoger onderwijs toegankelijk blijft en zelfs nog toegankelijker wordt.

7.2. HUISVESTING

De huur van een studentenkot is de grootste studiekost voor kamerstudenten. Zoals hoger vermeld, dekken de studiebeurzen zelfs onvoldoende de studiekosten van kotstudenten. Bovendien is het huidige aanbod aan gesubsidieerde studentenhuisvesting nu al ver ontoereikend waardoor niet alle minder gegoede studenten een goedkope kamer vinden. Als het wegrationaliseren van opleidingen studenten gaat verplichten om op kot te gaan opdat ze de opleiding van hun keuze zouden kunnen volgen, wordt de nood aan betaalbare huisvesting nog prangender.

Naast het toegezegde en noodzakelijke optrekken van de sociale toelagen voor de studentenvoorzieningen van de hogescholen, zijn er bijkomende inspanningen nodig op het gebied van studentenhuisvesting. De universiteiten hebben in de jaren '60 en '70 goedkope investeringskredieten genoten om een patrimonium op te bouwen voor studentenhuisvesting. De hogeschoolsovo's hebben het systeem zelfs nooit gekend en kampen met een bijzondere investeringsachterstand. Bovendien is de studentenparticipatie aan het hoger onderwijs sinds de jaren zeventig sterk gestegen terwijl het kamerbestand van studentenvoorzieningen nauwelijks is gegroeid. Het kamerdecreet van 1997 dat minimale kwaliteits- en comfortnormen oplegt, leidde tot een buitensporige stijging van de gemiddelde huurprijs voor een privékot.

VVS pleit er daarom voor het oude systeem van een waarborgfonds voor goedkope leningen terug in het leven te roepen. De overheid paste het verschil met de werkelijke intrestvoet bij. Het fonds moet bij de aanvragen voorrang geven aan de investeringsprojecten die regionaal en instellingsoverschrijdend samenwerken. Door op die manier rekening te houden met de effectiviteit en efficiëntie van de investeringen, kan dit fonds een belangrijke stimulans worden voor regionale samenwerking. Daarnaast moet het ook een inhaaloperatie voor de historisch gegroeide patrimoniumachterstand van de sovo's komen.

7.3. MOBILITEIT

Mobiliteit is voor pendelstudenten de grootste studiekost, en de tweede grootste voor kotstudenten. De studiebeurzen dekken zelfs niet de volledige studiekosten van pendelstudenten. Aangezien optimalisatie en gezamenlijk opleidingsaanbod een grotere mobiliteit veronderstelt van studenten, zijn prijsdrukkende maatregelen hier geen overbodige luxe. Vandaag is er op het gebied van tarieven nog steeds een grote versnippering en weinig afstemming tussen de verschillende vervoersmodi van De Lijn, de MIVB, de NMBS, de Tec... VVS vraagt een openbare vervoerskaart voor studenten, één

---

² Zie de OBPWO-studie van Bea Cantillon ea, "Student in de 21ste eeuw: naar een alternatieve studiefinanciering' van februari 2006

abonnement waarmee je als student tegen een kleine administratieve kost gebruik kan maken van alle vervoersmodi, van alle netten, en dit op alle momenten van de dag.

Een minder dik gezaaid hoger onderwijsaanbod veronderstelt daarnaast ook een betere bereikbaarheid van de behouden campussen en vestigingsplaatsen. Een toegankelijk hoger onderwijs (in de letterlijke zin van het woord) vergt een frequentere en betere bediening van campussen, meer verbindingen, betere aansluitingen en overstapmogelijkheden tussen fiets en openbaar vervoer...

7.4. OPTIMALISERING VAN STUDENTENVOORZIENINGEN

Ook in de sociale sector, is er ruimte tot een rationelere en optimalere aanwending van de middelen. Vandaag lijdt het aanbod ook hier vaak onder een te grote versnippering terwijl schaalvoordelen door regionale samenwerking vaak onderbenut blijven. Als levensbeschouwing en verzuiling al in de onderwijsorganisatie niet in de bovenste schuif kan liggen, dan geldt dit des te meer voor de studentenvoorzieningen. Omdat deze opereren op regionaal vlak, spreekt het vanzelf dat optimalisering hier moet gebeuren door het verder bevorderen van deze regionale samenwerking. Voor de mogelijkheden en stimuli tot meer regionale samenwerking tussen studentenvoorzieningen verwijzen we naar andere standpunten.

8. STUDENTENRECHTEN

In het hele rationaliseringsproces, mag men vooral op geen enkel moment de concrete studenten uit het oog verliezen. Studenten die beginnen aan een opleiding, moeten deze ook kunnen afmaken. Elke rationaliseringsmaatregel die neerkomt op het wegsnoeien van een opleiding, dient dan ook gepaard te gaan met overgangsmaatregelen. Een duidelijke en eerlijke communicatie naar de studenten is onontbeerlijk. Studenten moeten zo snel mogelijk op de hoogte worden gebracht over de toekomst van hun opleiding.

Bij het verdwijnen van een opleiding moeten de ingeschreven studenten de garantie krijgen dat ze deze nog kunnen voltooien onder de geldende voorwaarden. Ook moet er voldoende aandacht zijn voor studenten die hun studies onderbraken en die later willen hervatten maar tot de vaststelling komen dat de opleiding waarin ze begonnen niet meer bestaat. Er moeten afspraken worden gemaakt met de resterende aanbieders van deze studierichting over het vlot toekennen van vrijstellingen .

Zoals hoger reeds vermeld, moeten studenten uit bacheloropleidingen die geen mastervolg kennen aan de eigen instelling, voldoende vlotte overstapmogelijkheden krijgen naar masters aan andere instellingen in Vlaanderen. Deze moeten worden aangegeven in het Hoger Onderwijsregister. Er is meer dan ooit nood aan een correcte toepassing van de Lissabonconventie waarbij het proces niet wordt herleid tot 'moleculaire biologie' via de opdeling in studiepunten, maar waarbij gefocust wordt op de verworven competenties.

Voor toekomstige studenten moet een rationeler hoger onderwijslandschap een zegen zijn. Maar onder geen beding mogen de huidige studenten er de dupe van worden.